

Merkilliset kyselyaineistot

Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala ja Anna-Maria Åström (toim.): *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Ethnos 2016.

Kansatieteelliset kyselyaineistot ovat liian vähän tunnettu ja hyödynnetty ihmistieteellisen tutkimuksen resurssi – ehkä kaikkien muiden tieteenalojen paitsi kansatieteen piirissä. Kansatieteesäkin tutkimuksen näkökulma, se, mitä ja miten tutkija kysyy aineistoilta, on kääntynyt tieteellisten käännteiden mukana. Kansatieteen tutkijoiden uusien artikkelien kokoelma *Kirjoittamalla kerrotut* sekä tekee arkistojen kirjoitettuja aineistoja näkyviksi että syventyy tutkimuksen nykyisiin tulokulmiin.

Vastaajien kirjoittamat kyselyaineistot ovat alkaneet kertyä Suomessa jo 1800-luvun loppupuolella, kiitos yleistyneen kirjoitustaidon, ja toisaalta osana kansallisuuden rakentamisen projektia. 1950-luvulla Museovirastossa keruu organisoitiin Niilo Valosen johdolla osana yleisrooppalaista tavoitetta ”pelastaa” arkistoihin tieto perinteisistä agraarisista elämänmuodoista, joita katsottiin uhkaavan pikaisen katoamisen. Eräiden mukaan moderni käsitys ”perinteisistä agraarisista elämänmuodoista” tuotettiin itse tällaisella pelastusoperaatiolla. Kirjassa yhdeksi toistuvaksi teemaksi muodostuukin kysyjien valta määritellä, mitä muistellaan. Toisaalta vastaajien vapaus päättää itse, mitä ja miten he muistellavat, tulee myös selväksi. Muistioorganisaatioiden kyselyillä tuottama yhteinen muistelutaranto on syn-

tyntyt tutkijoiden ja kentän vuoro-vaikutuksen tuloksena.

Aluksi kyselyjä laadittiin Museovirastossa Kansallismuseoon kootun esineistön taustatietojen saamiseksi. Pian, vakituisen vastaajaverkon muodostuttua, tiedonintressi laajeni mitä moninaisimpiin elämäntavan osa-alueisiin ja yksityiskohtiin. Yksin Museoviraston kansatieteelliseen arkistoon on koottu vastauksia lähemmäs kahteensataan temaattiseen kyselyyn, jotka ovat useimmiten laajoja kysymyssarjoja. Vastaukseksi on toivottu laajoja kertomuksia joko vastaajan omasta tiedosta ja kokemuksista tai vastaajan lähipiirissään tekemän aineistonkeruun tuloksista. Vakituinen kyselytoiminta on päättynyt 1990-luvulla, mutta tutkijat voivat edelleen laatia kyselyjä tutkimustensa aiheista. Tahoiltaan Svenska Litteratursällskapet i Finland, Työväen arkisto, Kansan arkisto sekä Turun yliopiston ja Åbo Akademin kansatieteen arkistot keräävät temaattiseen kirjoittamiseen perustuvia muisteluaineistoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kansanrunousarkistoon kertyy uutta aineistoa nykyään lähes pelkästään temaattisten kirjoitustehtävien kautta, joita erilaiset yhteisöt tai yksittäiset tutkijat julkistavat SKS:n keruuna. Tätä kirjoittaessani SKS:ssa on meneillään kuusi eri keruuta ”kansallisen kulttuuriperintömme kartuttamiseksi” (finlit.fi/fi/arkisto-ja-kirjasto/keruut).

Kirjoittamalla kerrotut jättää oikeastaan mainitut ”kansallisen” ja ”kulttuuriperintömme” ideologiset kysymykset käsittelemättä. Kirjan kohdistus on käytännöllisempi ja metodologisempi. Aineistoja on arkistoissa lukemattomin määrin. Miten niitä pitäisi käyttää, kun niitä – toivottavasti – käytetään tutkimusaineistoina?

Kirja jakaantuu neljään osioon, joissa käsiteltävä asia etenee ja syvenee johdonmukaisesti. Suositellen lukemaan kirjan alusta loppuun mieluummin kuin sieltä täältä maistellen. Kirja on mie-

lestäni harvinaisen tasapainoinen kokonaisuus eikä siinä ole yhtään turhaa artikkelia. Jokainen kirjoittaja tuo oman tarpeellisen lisänsä kirjan kokonaissanomaan.

Ensimmäinen osio on otsikoitu kirjan nimekkeellä ja siinä on kaksi artikkelia, toimittajien johdantoartikkeli ja Bo Lönnqvistin artikkeli ”Kansallismuseon ja Seurasäätiön varhainen perinne-kyselytoiminta”. Lönnqvistin pitkä kokemus kyselytoiminnasta, Museoviraston ensimmäiseen kyselyyn vastaamisesta koululaisena vuonna 1956 neljäntoista kyselyn laatimiseen tutkijana vuosina 1966–89, antaa historiaan henkilökohtaisen, läheltä nähdyn perspektiivin. Historiikkia vielä antoisampi on Lönnqvistin kirkas näkemys kansatieteellisten kyselyaineistojen lähdearvosta nyt ja tulevaisuudessa, siitä, minkälaisiin tutkijoita nykyään kiinnostaviin kysymyksenasetteluihin aineistot taipuvat vastaamaan, kun niitä osataan arvostaa oikealla tavalla.

Toinen osio ”Kansatieteelliset kyselyt tiedon tuottajina” (Hanneleena Hiedan, Carola Ekremin ja Jaakko Suomisen artikkelit) käsittelee yleisemmällä tasolla kyselyaineistojen ja tutkimuksen pätevyyttä ja luotettavuutta: aineiston tuottamisvaiheessa huomioon otettavia eettisiä ja aineistonhallintaan sekä tutkimusaineiston valikoimiseen, rajaamiseen, edustavuuteen ja yleistettävyyteen liittyviä kysymyksiä. Kolmas osio ”Kyselyaineistojen luenta” (Pia Olssonin, Anna Kirveennummen, Pirjo Korkiakankaan ja Maaru Sepän artikkelit) syvenyy yksityiskohtaisesti muisteluaineistojen tutkimuksen asettamiin erityisiin metodisiin kysymyksiin, havaintoesimerkkeinä kirjoittajien omat tutkimukset.

Kirjan neljäs osio ”Tulkintojen lähteillä – ajallisuus ja tilallisuus” (Kirsi-Maria Hytösen, Anna-Maria Åströmin, Timo J. Virtasen ja Aura Kivilaakson artikkelit) luo laajempia metodologisia perspektiivejä: muistelujen tutkimuksessa vaikut-

tavien aikatasojen analyysistä (Hytönen) tilan, paikan ja muistamisen suhteisiin (Åström), muisteluaineiston keräämiseen osana uudenlaista hybridiä ja monipaikkaista tutkimusprojektiä (Virtanen) ja nostalgiaan tietyin muisteluaineiston tulkinnan kehyyksenä (Kivilaakso).

Kirjan päättävässä Aura Kivilaakson artikkelissa ”Aina oli kuu-niit ilmat’. Menneen ihannointi kyselyvastauksissa” lankeaa jännittävästi yhteen kaksi yhtymäkohtaa meneillään olevaan lavatanssitutkimukseeni. Kivilaakso käsittelee samassa Museoviraston 37. muistitiedon keruukilpailussa 1991 kerättyä aineistoa kuin minä. Kilpailussa oli kaksi aihepiiriä, ensimmäinen kesänvietosta huvilalla (Kivilaakson aineisto) ja toinen lavatansseista (Nieminen 1991). Kivilaakso käsittelee artikkelissaan muistelujen nostalgisuutta ja nostalgian mahdollisia lukutapoja ja tulkintoja. Oman huomioni lavatanssiaineistossa kiinnitti ensimmäisenä nostalgia, jota olen saarrellut esitelmässä ja kirjoituksissa 2010-luvun alusta lähtien (ks. Saarikoski 2014, 308). Miksi juuri me kaksi vuonna 1991 muisteltua aineistoa tutkivat olemme tarttuneet nostalgiaan? Onko vuonna 1990 alkanut taloudellinen lama tehnyt käännekohtan, jonka jälkeen oli ”hyvä aika ennen” ja ”huonompi nyt”?

Esimerkki osoittaa, miten tärkeää on tunnistaa kyselyn vastaa- ja koko siinä tilanteessaan, jossa hän muistelunsa kirjoittaa, ei vain vastaamassa määrättyihin kysymyksiin omalla tavallaan. Ei ole pelkkä truismi, että muisteltu menneisyys muovataan muistelemisen nykyisyydessä. Lopulta tutkija valinnoillaan sekä lukemisen ja tulkinnan menetelmillään muo- vaa oman kertomuksensa muistelijasta, muistelemisesta ja muistellusta.

Folkloristiikassa 1960-luvulta lähtien jalansijaa saanut kiinnostus nykyiseen, ”elävään” perinteeseen ja innostus tutkijan omaan kenttätööhön painoivat välillä jopa

unohduksiin tutkimusaineiston tuottamisen metodisäännön, jonka mukaan ennen kentälle menoa on tarkastettava, mitä aineistoa tutkimusaiheesta on jo arkistoissa. Uuden ikioman aineiston kerääminen kentätöyössä ei ole itse tarkoitus eivätkä arkistojen hienot kokoelmat jouda museoon maatumaan. Jos tutkijalle käy, kuten minulle tanssikulttuurin tutkimuksessani, että Museoviraston kansatieteellisessä arkistossa osoitetaan olevan yltäkylläinen rikas muisteluaineisto tutkimuksen aiheesta, siinä vasta päännvaivaa (ks. Saarikoski 2014).

Arvioitava kirja antaa kiitettävän runsaat ja ravitsevat eväät muistelukirjoitusaineistojen edellyttämien erityisten metodologisten ongelmien käsittelemiseen. Minulle jäi kuitenkin epäselväksi, onko kaikki kertovien muistelukirjoitusten tutkimus muistitietotutkimusta. Kirjan lähes jokaisessa artikkelissa viitataan nimittäin tajaan useisiin folkloristisiin muistelukerronnan ja muistitietotutkimuksiin, esimerkiksi Ulla-Maija Peltosen (1996 ym.), Pauliina Latvalan (2005 ym.) ja Jyrki Pöysän (2015) tutkimuksiin ja uskontotieteen puolelta Kati Mikkolan (2009) tutkimukseen. Silti jää tunne, että aineistojen kertovaa luonnetta ei saada kirjassa oikein kunnolla haltuun. Muistitietoaineistojen tutkimus on ollut folkloristiikassa aluevaltaus 1990-luvulla, ja folkloristit ovat lähestyneet näitä aineistoja oman tieteenalansa välinein, kerrontana. Aineistoja on alettu aikoinaan kerätä tarkoituksena dokumentoida katoavaa kansanperinnettä. Vaikka nykyinen tutkimus näkee aineistojen arvon periaatteessa toisin, kerronnan käsittäminen ”suoraan ja yksinkertaisesti” dokumentiksi siitä, mistä kerrotaan, hämmöttää paikoin häiritsevästi, ainakin folkloristiikan koulumiin silmiini.

Kirjallisuus

Latvala, Pauliina 2005. *Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta*. Helsinki: SKS.

- Mikkola, Kati 2009. *Tulevaisuutta vastaan. Uutuusien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Helsinki: SKS.
- Nieminen, Aila 1991. Lavatanssit. – Museoviraston kyselylehti 37, 22–33.
- Peltonen, Ulla-Maija 1996. *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Helsinki: SKS.
- Pöysä, Jyrki 2015. *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Saarikoski, Helena 2014. Etnografin askelmerkkejä arkistosta kerrottuihin tansseihin. – *Silloin tanssittiin tangoa. Tanssikansan kertomaa 1900-luvulta*. Toim. Helena Saarikoski. Helsinki: Partuuna, 263–318.

HELENA SAARIKOSKI

Kirjoittaja on filosofian tohtori, folkloristiikan ja naistutkimuksen dosentti Helsingin yliopistossa ja vapaa tutkija.